

S POVODOM Sjećanje na Selmana Selmanagića Arhitektura

Bauhaus
Networking Ideas
and Practice
Umrežavanje ideja
i prakse

Čitava životna i profesionalna pustolovina Selmana Selmanagića, tada mladog stolara iz Srebrenice koji se 1929. godine odlučio zaputiti u školu Bauhaus – u jedan od vodećih centara evropskog modernizma, bez finansijske podrške i znanja njemačkog jezika, njegova kasnija putovanja širom svijeta i suradnja u vodećim arhitektonskim ateljeima, aktivno sudjelovanje u tajnim, komunističkim ćelijama antifašističkog otpora u ratnom Berlinu kao i kasniji projekti obnove poslijeratnog, potpuno razorenog Berlina, pružaju gotovo izvanredan predložak za uzbudljiv filmski scenarij

Piše:
Aida Abadžić - Hodžić

Fotografije:
arhiva obitelji Selmanagić,
Berlin, autorica teksta

Ove se godine navršava punih osamdeset godina od kada je Selman Semanagić (Srebrenica, 1905. - Berlin, 1986.) diplomirao na tada najuglednijoj i najavangardnijoj školi dizajna, arhitekture i umjetnosti, Bauhaus u Dessau. U posljednjih nekoliko godina, održano je, s obje strane Atlantika, nekoliko značajnih izložaba kojima se nastojalo dostojno obilježiti gotovo već stoljeće od osnivanja ove škole i podsjetiti na (trajni) značaj koji je ona imala na europsku i svjetsku umjetnost modernog i savremenog doba. Među spomenutim izložbama svakako treba izdvojiti one kojima je obilježena devedesetogodišnjica Bauhauusa, a koje su organizirane u Berlinu (Modell Bauhaus, Martin Gropius Bau, Berlin, 22. 7. - 4. 10. 2009.) i New Yorku (Bauhaus 1919. - 1933: Workshops for Modernity, MOMA, New York, 8. 11. 2009. - 25. 1. 2010.) koje su prvi puta, nakon zatvaranja škole, najcjelovitije prikazale stvaralaštvo i djelovanje škole i njene oblikovne i pedagoške principe proširene širom svijeta.

Neizbježni šesir na reljefu

Čitava životna i profesionalna pustolovina Selmana Selmanagića, tada mladog stolara iz Srebrenice koji se 1929. godine odlučio zaputiti upravo u školu Bauhaus – u jedan od vodećih centara evropskog

da) Istočnom Berlinu (1950. - 1970.) sa brojnim graditeljskim, urbanističkim i dizajnerskim projektima pružaju gotovo izvanredan predložak za uzbudljiv filmski scenarij, ali i nevjerovatan i dragocjen materijal za ozbiljno, studijsko istraživanje kojim se bosanskohercegovačka umjetnost po prvi puta sasvim izravno veže uz izvorišta evropske arhitektonske, urbanističke, dizajnerske i umjetničke avangarde.

ciji ulaza u školu, kako se, sa neizbježnim šesir na glavi, oslanja rukom na zgradu škole i promatra rad dvojice svojih studenata. Izložba upriličena u foajeu Visoke umjetničke škole Weissensee pod nazivom „Eine Aula im Kontext“, dokumentira ovaj projekat koji je uključivao krilo sa aulom i menzom (1954. - 1956.) kao i zabilježena svjedočenja studenata i nacrt iz tog perioda, a sve je bilo popraćeno i nizom zanimljivih predavanja kojima se, osobito posljednjih godina, vrlo intenzivno istražuje naslijeđe Bauhauusa u tadašnjoj Istočnoj Njemačkoj i modaliteti njegove recepcije i interpretacije. Spomenimo, između ostalih, izlaganje prof. dr. Simone Hain, historičarke arhitekture sa Univerziteta u Grazu, koja je tematizirala doprinos Selmana Selmanagića diskursu moderne te dr. Hiltrud Ebert iz Berlina koja je predstavila i usporedila dva „građevinska projekta sa budućnosnom vizijom“: Kunsthochschule Weissensee u Berlinu i Visoku školu za dizajn u Ulmu.

U pozivnici za ovaj značajan događaj citirana je Selmanagićeva misao o tome kako svaki čovjek ima određenu ideju o oblikovanju svijeta. Ako se uzme u obzir i ona strana ličnosti velikih umjetnika i arhitekata koja ne ostaje izravno zapi-

sana u šturim biografijama, tada ova priča o Selmanovom životu i odlasku na Bauhaus, njegova putovanja i rad u uglednim arhitektonskim ateljeima u zemljama Mediterana i Bliskog istoka tokom tridesetih godina prošlog stoljeća, kao i suradnja u odabranom timu obnove Magistrata velikog Berlina od 1945. te niz značajnih projekata u Istočnoj Njemačkoj (od kojih je danas, nažalost, sačuvan jedino ovaj projekat proširenja školske zgrade) i nije toliko neočekivana. Naime, Selmanagićeva težnja prema naprednim i savremenim modalitetima oblikovanja u potpunosti koincidira, s jedne strane, sa snagom i odvažnošću njegove ličnosti, a s druge strane, izvanredno odražava duh jednog dinamičnog povijesnog trenutka koji je još uvijek snažno vjerovao u sjaj moderniteta. Težnja da se najviši standardi oblikovanja ujedine sa socijalnom pravdom, možda je učinila plemenitu ideju Bauhauusa utopijskom, ali je upravo taj ideal Selmanagić pokušao održati živim i u krutim okvirima Istočne Njemačke, primarno u svom pedagoškom radu, ali i u projektima oblikovanja velikih izložaba kojima se tadašnja Istočna Njemačka predstavljala na međunarodnim izložbama i sajmovima (1946. - 1966.) kao i u dizajnu namještaja za firmu Deutsche

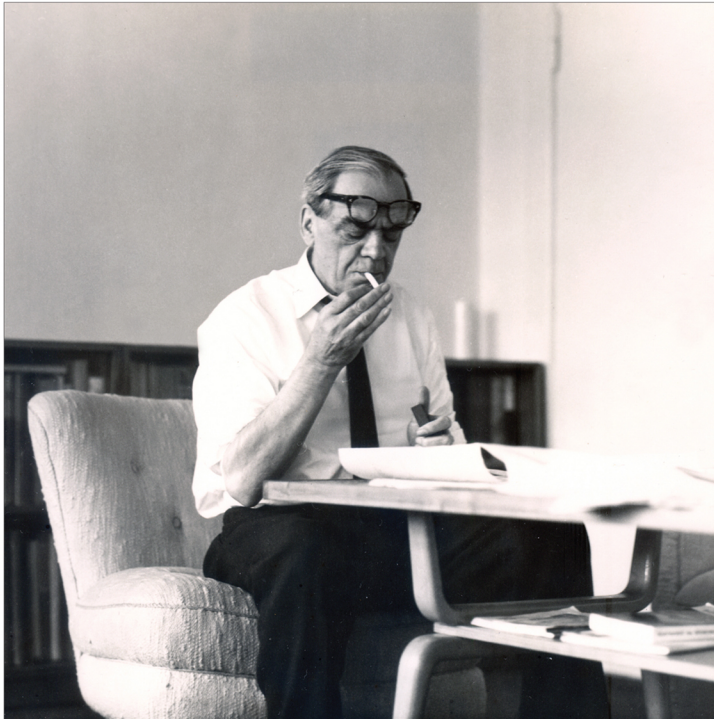
IZGUBLJENI RADOVI U Bosni i Hercegovini danas, nažalost, izuzev projekta dvojne kuće za braću u Srebrenici projektiranu šezdesetih godina, nemamo Selmanovih projekata. Kuća koju je projektirao u Zvorniku, kao student Bauhauusa, sa tipičnim elementima modernističke arhitekture, danas više ne postoji. Ni većina njegovih radova i crteža sa Bauhauusa danas nije sačuvana

modernizma, bez finansijske podrške i znanja njemačkog jezika, njegova kasnija putovanja širom svijeta i suradnja u vodećim arhitektonskim ateljeima, aktivno sudjelovanje u tajnim, komunističkim ćelijama antifašističkog otpora u ratnom Berlinu kao i kasniji projekti obnove poslijeratnog, potpuno razorenog Berlina, a potom i dugogodišnja profesura na uglednoj Kunsthochschule Weissensee u (ta-

U čast jednom od svojih najznačajnijih profesora, voditelja Odsjeka za arhitekturu, nedavno je, 3. februara, otvorena obnovljena aula škole koju je, u projektu proširenja škole pedesetih godina prošlog stoljeća, u zajedničkom radu sa svojim studentima, projektirao upravo Selman Selmanagić. Kao istaknuti profesor ove visoke umjetničke škole, Selmanagić je ostao zabilježen i na jednom panou, na reljefnoj dekora-

Bauhaus
Networking Ideas
and Practice
Umrežavanje ideja
i prakse

u kontekstu

Werkstätten u Hellerau nedaleko od Dresdenu.

Selmanagićev karakter bio je odvažan i otvoren prema novom, oblikovno naprednijem i društveno korisnom, prema idealu socijalne pravde i ravnopravnosti što je i rezultiralo njegovim ranim uključivanjem u antifašistički pokret, već u godinama studiranja na Bauhausu, a čemu je ostao vjeran čitav svoj život. Selmanagić je nastojao razumjeti potrebe čovjeka svoga vreme-

na i sredine, istovremeno ustrajavajući na principima znanja, umijeća i kvalitetnog zanatskog oblikovanja. U svemu tome nazirale su se temeljne predispozicije za njegov kasniji susret sa Bauhausom. Iako je u tu najsmjeliju evropsku umjetničku školu došao iz malenog gradića na sjeveroistoku Bosne, sa znanjem stolarskog zanata, želja za znanjem i osvajanjem novih prostora, a, možda podsvjesno, i njegovo vrlo ugledno porijeklo, neutaži-

vo su u njemu poticali impuls za izvorima umjetničke avangarde i susretom sa najboljim majstorima svoga vremena. Naime, prema uvidu u obiteljsko stablo Selmanagića, majka Selmana Selmanagića Hajrija bila je jedina kćerka (uz još četiri sina) uglednog turskog paše porijeklom iz Afyonkarahisara, u zapadnoj Turskoj - Kara Omer Vehbi-paše koji je, zbog svog visokog vojnog obrazovanja i vojnih uspjeha, uživao vrlo visoki položaj u tadašnjoj socijalnoj stratifikaciji i bio čak unaprijeđen u komandanta straže Carske palače u Istanbulu i u šefa generalštaba te odlukom sultana Abdulhamida II sahranjen na groblju sultana Mehmeda Fatih 1908. godine. Prema podacima koje navodi najuža porodica, Selman je čak i rođen u Istanbulu prema želji svoga djeda. Potvrda tomu je i nepostojanje rodnog lista Selmana Selmanagića u matičnom uredu u Srebrenici - mada se u većini biografija, s obzirom na to da se majka ubrzo nakon poroda vratila u Srebrenicu i da je tamo Selman proveo godine djetinjstva do odlaska na školova-

godišnji stolarski zanat na Državnoj stručnoj školi u Sarajevu u julu 1923. godine. Potom je kratko vrijeme bio zaposlen u Fabrici vagona u Sarajevu, nakon čega je godinu boravio na Višoj zanatskoj školi u Ljubljani gdje je 1927. godine, nakon odsluženja vojne službe u Petrovaradinu (1925. - 1926.), položio majstorski, stolarski ispit (Meisterprüfung als Möbel und Bau-Tischlermeister). U godinama koje su uslijedile, Selmanagić se bavio stolarskim zanatom u Srebrenici i pomagao obitelji na velikom poljoprivrednom imanju koje su posjedovali, u najrazličitijim poslovima. Ta vezanost za manualni rad i želja da se isti učini lakšim i funkcionalnijim, bila je korisno iskustvo prije odlaska na Bauhaus i, na stanovit način, misao vodilja čitavog opusa. Iako je u Njemačku krenuo sa željom da upozna i nauči rad na novim mašinama koje bi olakšale njegov stolarski rad, slučajni susret i razgovor u vlaku, u toku kojeg je po prvi puta od svog suputnika čuo za Bauhaus, promijenile su njegov prvotni nam. Uz pismo preporuke tadašnjeg jugoslavenskog konzula u Berlinu, bez znanja njemačkog jezika i sa tek minimalnom ušteđevinom, Selmanagić je temperamentno, ali odlučno donio odluku koja će promijeniti i odrediti tok njegovog budućeg života. Od početka 1929. godine, kada se zaposlio u stolarskoj radionici Bauhausu, pa sve do svoje smrti, Selman Selmanagić ostao je vjeran ideji i idealima ove škole.

Kako je do zimskog semestra te godine zaradio dovoljno novaca, Selmanagić je sa još pedesetak studenata iz različitih dijelova svijeta, upisao pretkurs kod profesora Josefa Albersa gdje je, još izravnije negoli u stolarskoj radionici škole, počeo razumijevati izvorne impulse i principe oblikovanja, spoznavati tajne materijala i iskonsku radost stvaranja, oslobođenu bilo kakvih ograničavajućih ili mimeti-

BAUHAUS Tema Bauhausu, energija ove škole, način njenog djelovanja i mišljenja ostali su najdraža Selmanova tema čitavog života o kojoj je, kao gostujući profesor, pričao i studentima u Grazu, Ljubljani, a jednom prilikom i u Sarajevu, na tada mladoj Akademiji likovnih umjetnosti

nje u Sarajevo 1919. godine, ovaj bosanski gradić navodi kao mjesto rođenja Selmana Selmanagića. I sam Selmanov otac Alija završio je 1902. godine studij prava u Istanbulu gdje je i upoznao svoju buduću suprugu.

Školovanje na Bauhausu

Selman Selmanagić je na Bauhaus stigao nakon što je, kao osamnaestogodišnjak, završio četvero-

09.06.2011

Bauhaus
Networking Ideas
and Practice
Umrežavanje ideja
i prakse

čkih principa, a koja u konačnici treba voditi do kvalitetnih, originalnih, ekonomičnih, funkcionalnih i lijepih proizvoda. Izniman dojam na njega je ostavio i nešto kasniji susret sa profesorom Kleeom koji je, za njega sasvim neočekivano, pohvalio njegov crtež i njegov način prostornog i konceptualnog mišljenja.

Godine 1932, neposredno pred potpuno zatvaranje škole od nacionalsocijalističkog režima i njenog preseljenja u Berlin u kojem je još kratko pokušala djelovati kao privatna institucija u iznajmljenoj, napuštenoj tvornici telefona u Berlin-Steglitzu, Selmanagić je, kao jedan od posljednjih studenata slavne škole, stekao svoju diplomu Bauhausa, izdanu 15. augusta 1932. godine pod rednim brojem 100 i potpisano od jednog od najznačajnijih modernih arhitekata 20. stoljeća i njegovog profesora Miesa van der Rohea i voditelja odjela za arhitekturu profesora Ludwiga Hilberseimera. Osim izuzetnog znanja i promišljanja arhitekture u cjelini funkcija i potreba čovjekovog života pri čemu je, kako je tvrdio Selmanagić, oblikovanje jedne stolice na kojoj bi se sjedilo ugodno i funkcionalno jednako složen zadatak kao i promišljanje jedne zgrade ili nekog urbanističkog problema, Sel-

plant“. Umješnost da uvjeri stroge ruske komesare pod čiju nadležnost je potpao najvredniji dio berlinske kulturne baštine, a koji se našao u Istočnom Berlinu, o značaju pojedinih arhitektonskih objekata, imao je za rezultat njihovo trajno očuvanje i rekonstrukciju, umjesto prvotnog, planiranog rušenja (poput, na primjer, poznate Schinkelove neoklasicističke gradnje „Neue Wache“ iz 1816. godine, a ko-

NADOMAK POTOČARIMA Kada je umro, Selman Selmanagić sahranjen je u rodnoj Srebrenici, nedaleko od današnjeg šehidskog mezarja u Potočarima, zemlji koju je obitelj Selmanagić ustupila za potrebe Memorijalnog centra. I tako se, iznova, njegova neobična životna priča zaokružuje na jedan sasvim novi način, i u jednom novom kontekstu

managić je iz Bauhausa ponio i duh internacionalizma, otvorenosti i multikulturalnosti koji je njemu, porijeklom i odgojem, bio sasvim blizak. Čitav njegov život bio je pun zanimljivih izazova i anegdota. Izvanredna snalažljivost i karizmatična snaga njegovog temperamenta i karaktera omogućili su mu adaptiranje u različitim krugovima i sredinama. Tako je, na primjer, manje poznata činjenica da je Selmanagić, tokom svog boravka na Bliskom istoku, zajedno sa jednim arhitektom jevrejskog porijekla, sudjelovao u popravku Zida plača sa prijedlogom da se na svakih pola metra injektira armirani beton kako bi se ojačali fundamenti. To će mu iskustvo kasnije iznimno koristiti u projektima obnove Berlina nakon devastacija iz Drugog svjetskog rata, a u okviru tima „Berlin

ja je danas najpoznatije mjesto komemoracije žrtava svih ratova na centralnoj berlinskoj aleji Unter den Linden).

Balkanski Le Corbusier i Srebrenica

Kada se kasnih šezdesetih godina počela obnavljati zgrada nekadašnje škole u Dessau, a koja je bila jako devastirana i zapuštena nakon Drugog svjetskog rata, Selmanagiću je pripala iznimna čast da, zajedno s prof. Konradom Püschelom, kao glavni savjetnik surađuje na projektu njene obnove. Tako se igrom sudbine četrdeset i tri godine nakon završetka svoga školovanja, stolari iz Srebrenice, „balkanski Le Corbusier“, kako ga je nazvao Hilberseimer, vratio u Dessau, na ponovno otvaranje škole 1975. godine. Nekadašnji stolari u radioni-

ci Bauhausa, učenik pod „oštrim probom“ na Vorkursu (pripremnom tečaju), a tada etablirani arhitekt dobio je priliku i čast vratiti staroj, zapuštenoj i zanemarenoj zgradi njezin stari sjaj i važnost. Poput velika broja bauhausovaca i Selmanagić je ostao u kontaktu s Walterom Gropiusom. Osobno mu je u pismu javio sretnu i dugo čekanu vijest o obnovi Bauhausove zgrade, što je Gropiusa izuzetno obradovalo. Često je s njim putem

arhitekture, danas više ne postoji. Ni većina njegovih radova i crteža sa Bauhausa danas nije sačuvana. Iako ih je nakon školovanja njega vratio kući i, uz nekoliko Kleeovih grafika, pohranio u drvenom sanduku, članovi njegove obitelji, u toku Drugog svjetskog rata, bacili su sanduk u rijeku Drinu kako ne bi pogrešno bili stigmatizirani od partizana zbog Selmananovog ranijeg školovanja u Njemačkoj. Rijeka Drina odnijela je, tako, u svojim valovima i jedinstvenu dokumentaciju o mladom Bosancu na izvorima evropske avangarde.

100 Selmanagić je, kao jedan od posljednjih studenata slavne škole, stekao svoju diplomu Bauhausa, izdanu 15. augusta 1932. godine pod rednim brojem 100 i potpisano od jednog od najznačajnijih modernih arhitekata 20. stoljeća i njegovog profesora Miesa van der Rohea i voditelja odjela za arhitekturu, profesora Ludwiga Hilberseimera

pisama komentirao organizaciju nastave, arhitekturu, tražio savjet ili iznio svoje stavove o određenoj temi. Tema Bauhausa, energija ove škole, način njenog djelovanja i mišljenja ostale su najdraža Selmanova tema čitavog života o kojoj je, kao gostujući profesor, pričao i studentima u Grazu, Ljubljani, a jednom prilikom i u Sarajevu, na tada mladoj Akademiji likovnih umjetnosti.

U Bosni i Hercegovini danas, nažalost, izuzev projekta dvojne kuće za braću u Srebrenici projektiranu šezdesetih godina, nemamo Selmanovih projekata. Kuća koju je projektirao u Zvorniku, kao student Bauhausa, sa tipičnim elementima modernističke

Ali ipak, kada je umro, Selman Selmanagić sahranjen je u rodnoj Srebrenici, nedaleko od današnjeg šehidskog mezarja u Potočarima, zemlji koju je obitelj Selmanagić ustupila za potrebe Memorijalnog centra. I tako se, iznova, njegova neobična životna priča zaokružuje na jedan sasvim novi način i u jednom novom kontekstu. Ime Selmana Selmanagića, rođenog još u vrijeme Austro-Ugarske, a koji danas leži nedaleko od svoga naroda i na zemlji za koju je uvijek govorio, prema riječima njegove najuže obitelji, da je najljepši kutak na svijetu, na najljepši način otvara mogućnost i za jednu drugačiju sliku Srebrenice: sliku mladih, sposobnih i obrazovanih ljudi koji će, nadamo se uskoro, poput Selmanagića imati priliku za svoju evropsku budućnost. A izložba koja još uvijek traje na berlinskoj školi Selmanagića trajno upisuje u prošlost, sadašnjost i budućnost evropske kulturne historiografije.

